

Торговельна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Т.І. Сухоребра

кандидат юридичних наук, завідувач кафедри психології, соціології та права, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

У статті визначено поняття об'єкта адміністративно-правового регулювання торгівлі, сформульовано основні ознаки торговельної діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Ключові слова: торгівля, торговельна діяльність, підприємницька діяльність, адміністративно-правове регулювання.

В статті определено понятие объекта административно-правового регулювання торгівлі, сформулированы основные признаки торговой деятельности как объекта административно-правового регулювання.

Ключевые слова: торговля, торговая деятельность, предпринимательская деятельность, административно-правовое регулювання.

The article defines the concept of the object of administrative and legal regulation of trade, formulated basic features of trade as an object of administrative and legal regulation.

Постановка проблеми

Однією із найпоширеніших форм підприємництва на сьогодні є торговельна діяльність, яка посідає важливе місце в системі економіки України та означає господарську діяльність, призначення якої – реалізація товарів. Євроінтеграційний напрям розвитку нашої країни потребує застосування нових підходів до вдосконалення законодавства та управлінської діяльності у сфері торгівлі. Однак на сьогодні стан правового регулювання торговельної діяльності потребує вдосконалення, що обумовлено прогалинами в чинному законодавстві, динамічними змінами його норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми визначення об'єкта адміністративно-правового регулювання були предметом дослідження вчених-адміністративістів В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, В.В. Галуцька та інших. Окремі питання правової регламентації торговельної діяльності висвітлювались у працях О.В. Буткевич, С.В. Ващенко, І.Б. Гончаренко, М.В. Завального, О.В. Зверева, П.М. Пальчук, С.В. Томчишен, І.А.

Черниш, Г.Ф. Шершеневич. Однак їхня увага була зосереджена на окремих аспектах об'єкта адміністративно-правового регулювання торговельної діяльності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогодні стан торговельної діяльності в Україні не повною мірою відповідає світовим тенденціям розвитку торгівлі. Тому правове регулювання торговельної діяльності є неповним, суперечливим і потребує вдосконалення, що сприятиме подальшому розвитку ринкової економіки, поширенню та активізації діяльності суб'єктів торговельної діяльності.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є аналіз наукових поглядів та чинного законодавства щодо сутності та значення торговельної діяльності, адміністративно-правового регулювання торговельної діяльності, методів і засобів, якими воно забезпечується.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ураховуючи той фактор, що торгівля є своєрідним показником, який свідчить про стан економічних і соціальних відносин у

суспільстві, розвиток цієї важливої складової економічної діяльності потребує державного, у тому числі й адміністративно-правового регулювання.

Під правовим регулюванням П.М. Рабинович розуміє здійснення державою за допомогою всіх юридичних засобів владного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [1, с. 44]. Воно є різновидом соціального регулювання, має своїм предметом правові, економічні суспільні відносини, впорядкування яких неможливе без використання норм права.

На думку В.В. Галуцько та О.М. Єщук, адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів. У результаті адміністративно-правової регламентації формується юридична основа, визначаються зафіксовані в правових вельніях орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин на досягнення фактичних завдань адміністративного права [2].

Дослідник І.А. Черниш трактує адміністративно-правове регулювання торговельної діяльності як засновану на адміністративно-правових нормах діяльність, уповноважених державою суб'єктів публічного адміністрування з метою забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які займаються торговельною діяльністю, а також захисту прав споживачів, що здійснюється адміністративними методами у визначених законодавством формах [3, с. 659].

Орієнтуючись на важливість торговельної діяльності та її роль у розвитку економічної діяльності держави, слід урахувати чинники, які свідчать про необхідність ефективного правового регулювання торгівлі, зокрема й адміністративно-правовими засобами. Аналіз зазначених обставин дасть змогу сформулювати загальну характеристику торговельної діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Отже, такими обставинами можемо назвати:

1) необхідність захисту інтересів на-

ціональної економіки. Держава має змогу впливати на економічні процеси, а отже, і торговельні, за рахунок податкової, митної, тарифної політики, застосовувати методи прямого та непрямого (економічного) управління тими чи іншими процесами;

2) встановлення однакових обставин та рівних умов для суб'єктів торговельної діяльності. Адже саме від державної політики у визначеній сфері багато в чому залежить стабільний розвиток цього напрямку;

3) контроль процесів грошового обігу, чим досягається істотний вплив на процеси інфляції. Знецінення грошової одиниці одразу сповільнює розвиток торгівлі в країні;

4) попередження монополізації того чи іншого сегмента ринку. Монопольне становище суб'єкта на ринку може призвести до того, що пересічний громадянин за той чи інший товар (послугу) буде сплачувати невиправдано високу ціну. Тому, керуючись можливостями адміністративно-правового впливу, держава не допускає зловживання монопольним становищем на ринку;

5) необхідність захисту прав споживачів від недоброякісних і фальсифікованих товарів.

Таким чином, вагомою складовою адміністративно-правових відносин у сфері торговельної діяльності є об'єкт такого регулювання.

У загальноюридичному аспекті об'єкт – це те, на що спрямовано інтереси суб'єктів, те, з приводу чого вони вступають у правові відносини. Під об'єктом правовідносин розуміється матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правових відносин [4, с. 182].

Отже, для визначення торговельної діяльності об'єкта адміністративно-правового регулювання необхідно проаналізувати його сутність як юридичної категорії. Для досягнення цієї мети, на нашу думку, доцільно провести порівняльно-правове дослідження наукових і законодавчих дефініцій цієї категорії.

На думку В.С. Мілаш, поняття «тор-

гівля» традиційно розглядається в широкому і вузькому значеннях. Вузьке його розуміння охоплює і безпосередньо торговельна діяльність як один із найпоширеніших різновидів господарської діяльності, і цивільна купівля-продаж об'єктів цивільних прав, і промисел. У вузькому сенсі поняття «торгівля» розглядається як синонім господарсько-торговельної діяльності, що згідно зі ст. 263 Господарського кодексу України (далі – ГК України) визначається як діяльність, здійснювана суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг [5, с. 5].

Дослідник О.В. Буткевич розглядає торговельну діяльність як вид господарської діяльності та вважає, що термін «торгівля» є більш широким і включає поняття «торговельна діяльність», «торговельні операції». На думку науковця, торговельна діяльність – це систематична господарська діяльність суб'єктів господарювання з реалізації продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання, що здійснюється на професійних засадах, у сфері товарного обігу, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг із метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку або без мети отримання прибутку [6, с. 72].

Дослідник С.В. Ващенко, на відміну від торгівлі як галузі господарства, яка виконує посередницькі функції між виробниками товарів і їхніми споживачами, розглядає торговельну діяльність як механізм у вигляді угод, що становить зміст суспільних відносин у галузі торгівлі, хоча визнає, що суттєвої різниці між цими термінами немає, як немає чіткого їх розмежування в законодавстві. На його думку, торговельна діяльність як об'єкт адміністративно-правової охорони становить різновид підприємницької діяльності: це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб

усіх форм власності, громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, не обмежених у правоздатності та дієздатності згідно із законодавством України, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності щодо здійснення угод купівлі та продажу товарів у галузі оптової та роздрібно торгівлі, а також торговельно-виробничій сфері з метою отримання прибутку. Торговельна діяльність здійснюється відповідно до встановлених державою загальнообов'язкових правил торгівлі, належне виконання яких забезпечується за допомогою різноманітних правових, зокрема адміністративно-правових засобів [7, с.10-11].

Науковець В.С. Щербина, визначаючи сутність торговельної діяльності, розглядає ознаки господарської діяльності та виділяє, зосереджуючи увагу на її суспільно корисному характері, такі:

– «по-перше, така діяльність полягає у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб;

– по-друге, така діяльність виконується на професійних засадах;

– по-третє, результати такої діяльності мають реалізовуватися за плату, тобто функціонувати як товар;

– по-четверте, ця діяльність поєднує як приватні інтереси виробника, так і публічні інтереси» [8, с. 16].

Нормативна регламентація торговельної діяльності закріплена в низці нормативно-правових актів. Зокрема, у ГК України міститься визначення торговельної діяльності, що ототожнюється з поняттям «господарсько-торговельна діяльність». Згідно з ч. 1 ст. 263 ГК України господарсько-торговельною є діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг [9].

Згідно з ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначен-

ня понять» торговельна діяльність – це ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик для одержання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам або посередницькі операції, або діяльність із надання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача [10].

Податковий кодекс України використовує терміни «торговельна діяльність», «торгівля валютними цінностями», «торгівля іноземною валютою» та «торгівля в розстрочку», кожен із яких має своє визначення. Так, п. 14.1.246. ст. 14 Податкового кодексу України до торговельної діяльності відносить роздрібну та оптову торгівлю, діяльність у торговельно-виробничій (ресторанне господарство) сфері за готівку, інші готівкові платіжні засоби та з використанням платіжних карток [11].

Незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, які регламентують торговельну діяльність, необхідно зазначити, що єдиний документ у системі норм, що регулює відносини в галузі торговельної діяльності, відсутній. Тому нагальною необхідністю є узагальнення в єдиному нормативно-правовому акті законодавчих положень, що стосуються сфери торгівлі. На основі викладених наукових і нормативних визначень торговельної діяльності можна сформулювати основні її ознаки як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Торговельна діяльність базується на положеннях ст. 42 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом та ст. 263 ГК України, що однією із форм господарсько-торговельної діяльності, яка здійснюються суб'єктами господарювання, є роздрібна торгівля.

Діяльність у сфері торгівлі можна кваліфікувати як підприємницьку, ураховуючи те, що їй притаманний ініціативний, самостійний і ризиковий характер. У нормативно-правових, а також у науково-теоретичних джерелах така думка є домінуючою, що дає змогу вважати торго-

вельну діяльність підприємницькою. «Торговельна діяльність є одним із видів підприємницької діяльності, що здійснюється підприємцями (юридичними та фізичними особами) самостійно, на власний ризик і вільно, якщо державою не встановлені спеціальні обмеження, що торкаються предмета діяльності, її умов, порядку та правил здійснення» [12, с. 24].

Торговельна діяльність може здійснюватися юридичними особами всіх форм власності, що зареєстровані в установленому законом порядку та фізичними особами, які не обмежені у правоздатності та дієздатності згідно із законодавством України та зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності. Законодавством чітко визначено необхідність легітимації торговельної діяльності.

Відповідно до ст. 22, 128 ГК України, ст. 5 Порядку проведення торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення [13], суб'єкт господарювання має право на здійснення торговельної діяльності тільки після його державної реєстрації, у порядку, встановленому законом.

Метою здійснення торговельної діяльності є одержання прибутку, що підкреслюють практично всі вищенаведені визначення торговельної діяльності. Ураховуючи те, що ст. 3 ГК України поділяє господарську діяльність на підприємницьку (діяльність з метою отримання прибутку) і некомерційну (діяльність без мети одержання прибутку), та згідно із визначенням господарсько-торговельної діяльності, що міститься у ст. 263 ГК, слідує, що торговельна діяльність може мати на меті отримання прибутку, а може і не мати такої мети. Однак суб'єкт торговельної діяльності, здійснюючи продаж товару, завжди отримує від цього певний дохід. Хоча варто зазначити, що «тільки отримання прибутку від продажу товарів не є достатнім для того, щоб робити висновок про спрямованість діяльності особи на отримання прибутку, а діяльність особи з продажу товарів розцінювати, як підприємницьку» [14, с. 19].

Висновки

Аналіз сутності та ознак торговельної діяльності дає можливість визначити її як специфічний вид господарської діяльності, що здійснюється юридичними та фізичними особами – суб'єктами господарювання з купівлі-продажу продукції, у галузі оптової та роздрібно торгівлі, а також торговельно-виробничій сфері з метою отримання прибутку та пов'язана з передаванням права власності на товари.

Торговельна діяльність здійснюється відповідно до встановлених державою загальнообов'язкових правил торгівлі.

Однак, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, які регламентують суспільні відносини у сфері торгівлі, проблемним питанням залишається їх розгалуженість, об'ємність та неоднозначність. Тому об'єктивно необхідним кроком для розвитку законодавства у сфері торговельної діяльності є розроблення єдиного нормативно-правового акта, у якому повинно бути сконцентровано більшість правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері торгівлі для забезпечення належного рівня правового регулювання торговельної діяльності.

Література:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. – Вид. 9-е, зі змін. – Л. : Край, 2007. – 188 с.
2. Галуцько В. В. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання / В. В. Галуцько, О. М. Єшук // Actual problems of corruption prevention and counteraction/ - 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua>.
3. Черниш І. А. Поняття адміністративно-правового регулювання торговельної діяльності / І. А. Черниш // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 657-660 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>
4. Теорія держави і права : [курс лекцій : навчальний посібник] / [авт.-упоряд. В. В. Галуцько, Г. О. Пономаренко, В. К. Шкарупа] ; за ред. В. К. Шкарупи. – Херсон : вид-во ВАТ ХМД, 2008. – 280 с.
5. Мілаш В. С. Господарське право : Курс лекцій / В. С. Мілаш. – У 2 ч. – Ч. 2. – Харків : Право, 2010. – 336 с.
6. Буткевич О. В. Співвідношення понять «торгівля» та «торговельна діяльність» / О. В. Буткевич // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 69-73.
7. Ващенко С. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі торговельної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Ващенко ; Ун-т внутр. справ. – Харків, 1999. – 15 с.
8. Щербина В. С. Господарське право / За заг. ред. В. С. Щербини. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 416 с.
9. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. (редакція від 20 вересня 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
10. ДСТУ 4303:2004 Роздрібно та оптова торгівля. Терміни та визначення понять. Національні стандарти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.profiwins.com.ua
11. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. (ред. від 1 лютого 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>
12. Мельник Н. Торговая деятельность : ограничения, предусмотренные законодательством в связи с ее осуществлением, ответственность за их нарушение / Н. Мельник, Н. Любецкий // Підприємництво, господарство і право. – 1996. – № 1. – С. 24-29.
13. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. (ред. від 18 квітня 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-п>
14. Полтавський О. В. Торгове право : навч. посібник / О. В. Полтавський, С. В. Томчишен [за ред. О. В. Полтавського]. – Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 168 с.